

Редько Ірина Сергіївна, студент факультету
№ 2 НАВС\$

Науковий керівник: Калиновський О.В.,
заступник начальника відділу організації
науково-дослідної роботи НАВС, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ

Прогнозуючи розвиток організованої злочинності, слід
зазначити подальшу інтенсивну консолідацію злочинного
середовища, формування розгалужених кримінальних структур,

у тому числі транснаціональних і міжрегіональних, діяльність яких спрямована на розширення контролю за найприбутковішими сферами легального і нелегального бізнесу, підготовку і вчинення широкомасштабних посягань на власність і матеріальні цінності. Кількісний склад організованих злочинних формувань продовжує збільшуватися, зокрема за рахунок осіб, що раніше не мали контактів із кримінальним середовищем.

Каталізатором таких негативних процесів є організатори, керівники та лідери кримінального середовища. Лідера, як правило, визначають учасники групи, за яким вони визнають право приймати відповідальні рішення у складних чи значущих ситуаціях, тобто, це найбільш авторитетна особа, яка реально виконує визначну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин у групі [2, с. 71].

Досліджували кримінологічну і психологічну характеристики організованих злочинних угруповань такі вчені, як В. О. Алексєєв, Ю. М. Антонян, А. І. Гуров, О. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, В. А. Лукашевич, В. С. Овчинський, А. Р. Ратінов та ін.

Визначення лідера - це закономірний психологічний процес, характерний для будь-яких, у тому числі злочинних об'єднань. У кримінальному праві лідером злочинної групи визначається, як правило, її організатор, тобто особа, що організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням, а також особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації (ст. 27 КК України). У науковій літературі побутує думка про те, що поняття «лідер злочинної групи» ширше за поняття «організатор» [1, с. 38; 6, с. 18].

У соціально-психологічній науці при характеристиці динамічних процесів у малих групах виникають запитання стосовно того, як група організується, хто бере на себе функції її

організації, який психологічний «малюнок» діяльності з управління групою. Отже, актуальність вивчення лідерства як соціально-психологічного явища визначається насамперед тим, що останнє становить один із найбільш значущих чинників групової інтеграції, які сприяють досягненню групових цілей з найбільшим ефектом. Ці аспекти вочевидь і обумовлюють те, що проблема лідерства та керівництва є однією з кардинальних проблем соціальної психології.

Член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної і доволі значущої ситуації, щоб забезпечити організацію спільної діяльності людей для найшвидшого і успішного досягнення спільної мети є лідером [1, с. 272].

Лідер (від англ. leader - вождь, керівник, ватажок) - той, хто здатен здійснювати соціально-психологічний вплив на членів організованого злочинного угруповання з метою досягнення максимального ефекту [3, с. 433].

Тобто лідер у психологічному аспекті - це завжди ведучий, за яким визначається центральна роль в організації міжособистісних відносин.

Як підтверджує практика, лідер - член групи, за яким визначається право приймати відповідне рішення у значущих для групи ситуаціях; найавторитетніша особа, яка реально відіграє центральну роль в організації сумісної діяльності та регулюванні взаємостосунків у групі.

Щоб стати лідером групи, людина повинна мати певну сукупність особистісних соціально-психологічних якостей, зокрема - доволі високий рівень ініціативності й активності, досвід і навички організаторської діяльності, зацікавленість у досягненні групової мети, бути поінформованою щодо справ групи, достатньо товариською і особисто привабливою, а також відзначатися високим рівнем престижу й авторитету в групі. Лідерство за своєю природою є результатом як об'єктивних (інтереси, мета, потреби і завдання групи в конкретній ситуації),

так і суб'єктивних (індивідуально-особистісні особливості індивіда) чинників.

Важливим соціально-психологічним моментом є ознаки лідерства, які розробив Б. Д. Паригін:

- лідер покликаний здійснювати переважно регуляцію міжособистісних стосунків у групі;
- лідерство виникає за умов мікросередовища, яким є угруповання;
- лідерство виникає стихійно;
- лідерство менш стабільне;
- висунення лідера залежить від настрою угруповання;
- лідер самостійно приймає рішення, які стосуються життєдіяльності групи;
- сфера діяльності групи обмежена груповою належністю.

Лідерські здібності і уміння управляти іншими забезпечуються емоційною «холодністю», що блокує або істотно обмежує суб'єктивні можливості до співпереживання. Ця межа дозволяє зберегти необхідну соціально-психологічну дистанцію з іншими, тверезо аналізувати ситуації, що виникають, з урахуванням усіх найважливіших моментів, і на основі цього ухвалювати раціональні рішення. Між цими групами лідерів існує суперництво, прихована ворожнеча, але через спільність мети і шляхів їх досягнення вони взаємодіють. «Лідер» - частіше не судимий, вельми розумний, освідчений, володіє організаторськими здібностями, в якості консультантів має досвідчених професійних злочинців із «авторитетів» і навіть «злочинців у законі».

В. Л. Васільєв указує, що лідер володіє властивостями організатора: життєвий досвід, хитрість (допомагає спілкуванню з людьми, завойовувати їх довіру, бачити недоліки і використовувати їх у своїх цілях); силу волі (допомагає виявляти наполегливість у досягненні мети, пригнічувати волю інших, підпорядковувати їх своєму впливу); хороше знання злочинного процесу (способи вчинення та приховування слідів конкретного злочину та ін.) [5, с. 373].

Лідери злочинних груп володіють психологічною владою над підлеглими. Самовиникнення та існування організованих злочинних груп базується на цьому явищі. У психології є таке визначення поняття «влада»: кожен ефект, який проводить індивід, впливаючи на навколишній світ, визначається його владою, що розуміється як здатність, сила, компетентність. Джерела влади - засоби, за допомогою яких суб'єкт, що застосовує владу, зможе забезпечити задоволення відповідних мотивів іншого, затримати це задоволення або запобігти йому.

Останнім часом у світі відмічається тенденція щодо активізації організованих злочинних угруповань, які не мають стійкої і чіткої побудованої системи і навіть чітко визначеного лідера. Так, вказані угруповання організовуються для вчинення злочинів на певний проміжок часу. Науковці і практики відмічають, що організація злочинної діяльності відбувається за допомогою мережі злочинців, яка має переваги перед традиційними організованими структурами завдяки гнучкості, адаптивності, швидкості реагування [7, с.35].

Отже, чітке визначення лідера організованого злочинного угруповання дозволить не тільки правильно тлумачити це юридичне поняття, але й забезпечить успішну роботу органів внутрішніх справ у боротьбі з організованою злочинністю.

Таким чином, лідерство відображає відносини домінування-підпорядкування, впливу-наслідування у системі міжособистісного спілкування. Лідер у психологічному розумінні - це завжди ведучий, за яким визнається центральна роль в організації діяльності та регуляції міжособистісних відносин у групі.

Здатність впливати на окремих індивідів і групу, спрямовувати їхні зусилля на досягнення цілей групи визначає психологічну сутність лідерства. Його авторитет і вплив мають неформальний характер, формуються стихійно і підтримуються неофіційними засобами групового контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко А. Б. Соціальна психологія: підручник / А. Б. Коваленко, М. Н. Конєв. - К.: Геопринт, 2000. - 400 с.
2. Расюк Е. В. Кримінологічна характеристика лідера організованої групи, яка здійснює злочинну діяльність у сфері наркобізнесу / Е. В. Расюк // Наше право. - 2004. - № 3. - С.70-76.
3. Большая Советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохорова. - Изд. 3-е. - М.: Советская энциклопедия, 1973. - Т. 14. - 624 с.
4. Быков В. М. Лидерство в преступных группах / В. М. Быков // Законность. - 1997. - № 4. - С. 37-40.
5. Васильев В. Л. Юридическая психология: учебник для вузов. - 4-е изд., доп. и перераб. / В. Л. Васильев. - СПб.: Питер, 2008. - 656 с.
6. Самохина А. В. Функции лидера в организованной преступной группе / А. В. Самохина // Следователь. - 2000. - № 3. - С. 16-19.
7. Шостко О.Ю. Мережна організація - нова риса сучасної організованої злочинності // Питання боротьби з організованою злочинністю. - 2011. - № 22. - С. 34-42.